

INTERVIEW MED MOZZAFAR GHAREMAN – FARSITOLK I OASIS

Af Ulrik Jørgensen; fra tidsskriftet "Matrix"; nr. 2/1991;

Hvad kræves der efter din mening af en god tolk i psykoterapi, dels hvad angår tekniske færdigheder, og dels hvad angår den måde tolken forholder sig på i terapien?

Hvad angår de sproglige færdigheder, så skal begge sprog prioriteres lige højt. Specielt med hensyn til psykoterapi er det for mig vigtigt, at tolken har hånd om begreberne. Det gør ikke noget, hvis de kludrer lidt med deres formuleringer og ordstillinger, men det er meget vigtigt, at de kender begreberne og alle nuancerne i begreberne. F.eks. skal de kende forskellen på "jeg er bange" og "jeg er angst". Jeg har oplevet mange tolke, der var gode til dagligsproget og talesproget, men de kunne ikke ramme det følelsesmæssige rigtigt, f.eks. kunne nogen ikke kende forskel mellem at være ked af det og deprimeret. Det er der stor forskel på, og det betyder meget for psykoterapeutiske arbejde, hvad man mener.

Det er faktisk sværere for tolken at oversætte terapeutens replikker til klienten end omvendt. Sådan er det i hvert fald med iranere. Terapeuten mener noget helt bestemt, når han siger: "synes du ikke, du er deprimeret?". Men det kan godt være, at klienten ikke har styr på disse ting, så han siger: "jeg er ked af det", når han i virkeligheden mener deprimeret, så når tolken skal oversætte *til* klienten, så skal han gøre sig umage med at ramme den rigtige mening. Jeg har oplevet, at det er mere nuanceret, når det kommer fra terapeuten.

Begreberne har vel heller ikke altid samme mening for en dansker og en iraner?

Nej, og der kommer det kultursproglige ind, som er det vanskeligste. F.eks. siger vi i Iran aldrig, at jeg har psykiske problemer, det siger vi aldrig, i hvert fald ikke om os selv. Det at have det psykisk dårligt, det er faktisk et skældsord. Vi har et ord for psyke, der hedder avron. Når vi laver adjektivet avroni, så er det et skældsord. Det er et stort tabu for os. Så har vi et ord som svarer til at have dårlige nerver. Hvis man har et mavesår, som er psykisk betinget, så bruger vi ikke ordet psykisk men neurotisk. Men neurotisk betyder noget andet på dansk. Vores klienter siger aldrig: "jeg har psykiske problemer", men når vi oversætter for jer, så hører I tit, at vi siger psykisk, fordi det er det, det betyder i vores sprog, men direkte oversat bliver det ikke det samme. Det er det, jeg kalder kultursprogligt. Tolken skal kunne omsætte de kulturelle koder til danske kulturelle koder, så det bliver forståeligt. Det handler ikke bare om at oversætte, men det skal være forståeligt. Tolken skal have en god fornemmelse af det kulturelle. Man skal selvfølgelig ikke kræve, at jeg skal vide alt om dansk kultur ud i de små detaljer. Der skal være en vis indføling med de kulturelle koder, og man må kunne læse mellem linierne. Dette skal tolken dog ikke bruge, mens han tolker, men han skal gøre terapeuten opmærksom på det, f.eks. hvis det var en høflighedsfrase, eller som vi siger: "det var ikke fra bunden hjerte".

Når det drejer sig om, hvordan man skal forholde sig, så er det lidt vanskeligere at lære. Man skal lære at være neutral, og det kan være meget svært. Så det er godt, hvis man kan gøre op med sig selv, i hvilke situationer, man ikke kan være neutral.

Hvad vil det sige for dig at være neutral?

At jeg ikke skal lade mig blive involveret følelsesmæssigt på en måde, hvor jeg vil påvirke samtalen, eller hvor jeg tager parti. Det kan jeg meget nemt komme til at gøre med mit sprog. Jeg kan pludselig komme til at fungere som et filter. Jeg kan oversætte på en måde, hvor det giver et negativt indtryk af den klient, der er i behandling - eller omvendt. Hvis jeg bliver personligt involveret, hvor jeg ikke synes godt om klienten, så kan jeg gennem mit sprog tolke på en måde, så også terapeuten kommer til at gøre det samme.

Kan du give et eksempel på det?

I starten af min karriere havde jeg meget svært ved at tolke for shah-tilhængere af politiske grunde. Hver gang de kaldte revolutionen, som var noget meget helligt for mig "et oprør", så blokerede jeg, jeg kunne ikke sige det, så jeg omtalte det som den store revolution eller lignende, og det kunne give terapeuten

den opfattelse, at han ikke er så meget imod revolutionen. Eller når han snakkede så godt om shahen, kunne jeg godt finde på ikke at sige det, som han sagde det. Et andet eksempel. som var mere alvorligt, var, da jeg tolkede for en mand, som jeg betragtede som en dum mandschauvinist, som jeg ikke var loyal overfor. Jeg kan huske følelsen af ikke at være særlig engageret i hans replikker. Normalt prøver jeg at fange tonefaldet i det der bliver sagt ved selv at bruge samme tonefald. Men i dette tilfælde kom jeg til at gøre ham til noget værre end han var, fordi jeg blev så personligt involveret.

Det er noget man efterhånden lærer, hvordan man håndterer situationen, når man selv føler sig involveret. Tidligere blandede jeg mig også meget mere i selve samtalen. Jeg vil dog ikke sige, at jeg nu ikke bliver følelsesmæssigt involveret, men nu er jeg så erfaren, at jeg synes, at jeg kan kontrollere det. Jeg er meget opmærksom på, at jeg ikke giver en forkert formidling. Også selvom jeg synes, at manden er et dumt svin, og at jeg bliver gal på ham.

Hvad synes du i øvrigt, der er vigtigt i den måde, tolken forholder sig til situationen på?

Man skal være med til at sikre, at klienten har tillid til tolken, så klienten ikke føler, at tolken er terapeutens allierede eller omvendt, at tolken allierer sig med klienten, fordi de kommer fra det samme land. Dette er vigtigt at holde sig for øje. Ellers blokerer man, måske ikke så meget i forhold til terapeuten, fordi denne ofte vil tage det op, men det er meget vigtigt, at det ikke sker over for klienten, fordi de plejer ikke at tage sådan noget op. Så begynder de ikke at ville fortælle, hvad de ellers ville. Det gælder om at finde en balance. Hvis man bliver alt for venlig vil de ofte forvente, at der skal være en alliance med tolken.

Kan tolkens neutralitet efter din mening være med til at etablere klientens tillid?

Det skal gå op for klienten, at tolken er neutral, og det er ikke sikkert, at klienten kan lide det i starten, men en af de måder, man kan vise det på, er, at man oversætter alt, og det vil ind imellem chokere dem, at man gør det. Jeg havde et eksempel, hvor klienten sagde til mig "sikke en dum kælling". Han kunne ikke forstå, hvad jeg oversatte, men da han fik terapeutens reaktion: "hvorfor synes du, at jeg er en dum kælling?" blev han helt rød i hovedet og sagde: "har du sagt det til hende?" og da måtte jeg forklare ham, at jeg oversætter alt, hvad der bliver sagt i rummet. Så indirekte giver jeg til kende, at det gælder også den anden vej rundt.

Men der er ikke så mange hæmninger hos terapeuterne. Så det drejer sig også om at træne klienten i, hvordan man forholder sig i terapi. Det er også en del af mit ansvar. F.eks. hvis de kommer med en rodet sætning, så siger de til mig: "du siger det, du har forstået og resumerer", og så siger jeg: "Nej, det gør jeg ikke."

I triaden ligger der jo på denne måde en mulighed for at splitte tolk og terapeut, og en måde at imødegå dette på er altså efter din mening, at oversætte alt, hvad der bliver sagt?

Det er meget bevidst fra min side, at jeg gør det. Men det kan også ske ved, at de på vej ud siger: "Mellem os ...", hvor jeg må sige "nej".

Hvis de i venteværelset siger noget til mig, kan jeg ikke afvise, for der har jeg forladt min rolle, så er jeg der som en iraner, så kan jeg ikke sige til ham, at han ikke må snakke med mig. Men på vej ud ad døren, på gangen og på trapperne, der er jeg stadigvæk tolk.

Det kan også være meget svært for klienterne at bruge tolkene i psykoterapi, for de starter ofte med at bruge tolke, som absolut ikke kender til neutralitet. Derefter kommer de til Dansk Flygtningehjælp, hvor tolkene bliver brugt til mange forskellige opgaver. Når de så kommer i psykoterapi, skal man træne dem til at bruge tolken på en ny måde.

Så på forhånd er der ofte en masse fordomme omkring tolkens rolle?

Ikke nødvendigvis fordomme men forventninger. Så derfor handler det om at give gode informationer indenfor hver instans, om hvad det er, tolken kan, og hvad han ikke kan. For eksempel hvis en klient ringer til mig i OASIS og siger: "Jeg står udenfor den franske ambassade, kan du ikke lige komme og hjælpe mig?", så kan han sagtens gøre sådan, når det er i Dansk Flygtningehjælp, men han kan ikke gøre det med mig. Eller de kan ikke forstå, når jeg siger, at jeg ikke vil komme hjem til dem, eller at jeg ikke vil give dem mit private telefonnummer. Så der er på forhånd en masse forventninger. Derfor opfatter de det nogle gange, som om at jeg er højrøvet, og at jeg ikke vil have noget med dem at gøre. Så må jeg forklare dem, at det ikke har noget med ham at gøre som person. Jeg synes, at man skal bruge de første par gange på at fortælle klienten, hvad psykoterapi er. Det er ikke nok at fortælle, at vi har erfaringer med, at det hjælper at tale om sine problemer; terapeuten bør også fortælle om, hvordan psykoterapi praktiseres, for det er det, der er meget fremmed for klienterne.

Klienterne kan godt forstå, at det kan hjælpe at sidde og tale om sine smerter, men måden, for eksempel at terapeuten ikke vil komme hjem til vedkommende, det bliver det nogle gange vores opgave at fortælle, når de bliver for pressende. Så går de nogle gange til mig for at lave aftaler i stedet for til terapeuten. På den måde føler jeg, at der kommer til at ligge et pres på mig. Og så får jeg en anden rolle, og det vil jeg ikke have.

En klient spurgte mig engang, om jeg syntes, at han skulle fortsætte, og det er det største spørgsmål, en klient i psykoterapi kan stille til en tolk. Jeg sagde klart, at det vidste jeg ikke. Eller hvis man føler, at klienten selv overskrider ens neutralitet som tolk, så kan man opleve, at man selv bliver lidt mere barsk og uvenlig for at neutralisere ønsket om en alliance. Det sker en gang imellem, at klienten ikke synes, at der kommer noget ud af det for dem, så mister de lidt deres tillid til terapeuten. Så kommer han til mig, og jeg begynder at mærke, at han ønsker en alliance med mig. Så bliver jeg pludselig lidt mere uvenlig med det resultat, at han så ikke kan lide mig mere.

Hvordan uvenlig?

Jeg kommer for eksempel pludselig ikke længere ind i venteværelset og sludrer, når klienten kommer, jeg ser mere alvorlig ud. Vi iranere går meget op i, at vi skal smile og se venlige ud, men i disse tilfælde bliver jeg pludselig til en maskine for at stoppe alliancen. For hvis man ikke stopper det der, så bliver det mere og mere kompliceret.

Og det kan jo så af klienten opleves som en afvisning.

Ja, men det bliver jeg nødt til at gøre for at markere, at der ikke er mulighed for en alliance her.

Du beskriver her nogle situationer, hvor tolken er meget ubeskyttet. Føler du ikke, at det er vigtigt, at terapeuten er opmærksom på, hvilke svingninger der opstår i alliancen mellem tolken og klienten og tager ansvar for det?

Jo, en god terapeut er en, der både kan være opmærksom på klienten og tolken - for terapiens skyld. Det er nogen gange svært for mig at komme med udspil under terapien, men jeg kan forberede udspil til næste gang, han gør det, for det er vigtigt for min koncentration, at jeg ikke bliver distraheret af noget som helst.

Jeg har oplevet en gang, at terapeuten blev opmærksom på, at jeg blev urolig, fordi jeg blev gal over noget klienten sagde. Det var lige før jeg følte, at jeg blev nødt til at gå ud under påskud af, at jeg var tør i halsen. Terapeuten gjorde mig opmærksom på, at jeg var urolig, og det følte jeg som en lettelse. Nogen gange kan man reagere ved at rykke meget tæt på klienten.

Kunne du forestille dig nogen måde, terapeuten kunne hjælpe i en sådan situation, hvor du ikke kan skjule dine følelser?

Selvom det ikke er så godt, at terapeuten afbryder forløbet, så er det alligevel bedst for terapien, for jeg tror ikke, at jeg fungerer godt i den tilstand. Eller hvis klienten sidder og skælder ud på ægypterne, så tror jeg heller ikke, at den ægyptiske tolk tolker optimalt. Så er det bedst at tage det op. Det er nemlig meget vigtigt, at vi kan bruge os selv fuldt ud.

I andre situationer, hvor klienten begynder at fortælle meget grusomme ting og måske selv begynder at græde, sørger jeg for ikke at se anspændt ud, for han skal ikke få den opfattelse, at jeg ikke kan klare det. Hvis jeg ser ud, som om jeg bliver meget ked af det, så risikerer jeg at blokere for klienten. Men nogen gange kan man ikke lade være.

Der er nogle problemstillinger, jeg på forhånd ved, at jeg ikke vil gå ind i, fordi jeg ikke kan klare det, uanset hvad klienten siger. For eksempel vil jeg aldrig tolke for en, der har begået incest. Jeg ville have så meget had, at jeg ikke ville kunne fungere.

Men du kan jo godt risikere, at du sidder med en klient, du har tolket for i et halvt år, og så viser det sig, at vedkommende har begået incest eller andre frygtelige ting.

Det har jeg tænkt meget på, og jeg ved ikke, hvordan jeg ville reagere i sådan en situation. Men hvis jeg ved det på forhånd, så vil jeg stille spørgsmål ved min neutralitet. Så vil jeg ikke gå ind i den sag. Men hvis det er noget der kommer frem midt i forløbet, så tror jeg ikke, at jeg ville afbryde.

Hvordan opfatter du tolkens rolle i den terapeutiske trekant?

Jeg skal hele tiden tage stilling til, hvad jeg gør med hensyn til grænsen mellem at tolke og fortolke og med hensyn til at bidrage med de kulturspecifikke ting. Men en tommelfingerregel indenfor tolkning i psykoterapi er, at man helst ikke skal komme med for mange fodnoter. Men som samvittighedsfuld tolk må man stille

sig selv spørgsmålet, om det er forståeligt, og tit stiller jeg spørgsmålstegn ved klientens evne til selv at sige "nej, det forstod jeg ikke", for de er så høflige og skal ikke virke dumme.

Og nogle gange stiller jeg også spørgsmålstegn ved, om terapeuterne har forstået det rigtigt, det der blev sagt. Nogen gange tror de, at de har forstået det, uden at jeg er sikker på, at det er tilfældet. Det kan være svært at finde ud af, så må jeg tage chancen eller bruge mine erfaringer, når jeg skal afgøre, om jeg skal bryde ind eller ej. Men jeg vil helst ikke bryde ind.

Det er jo en vanskelig problematik. Hvis det klienten siger har mening, men at denne mening misforstås af terapeuten, så er der brug for en fortolkning. Omvendt kommer man ofte også i den situation, hvor det klienten siger ikke har mening, og der skal tolken i situationen afgøre om sætningen er meningsfuld. Hvis den ikke har mening, så skal den oversættes uden mening, og der kan det vel nogen gange godt være fristende at oversætte, hvad man som tolk tror, at klienten mener.

Det er ikke de sætninger, som psykotiske eller grænsepsykotiske personer siger, som ikke har nogen mening, jeg reagerer på. Men det er ord, som jeg oversætter, der i sig selv har nogen mening, hvis de kulturelle koder er indlysende for terapeuten. Hvis terapeuten spørger i øst og klienten svarer i vest, så oversætter jeg det. Nogen gange afleverer de ordsalat til mig, så siger jeg i starten, at jeg ikke forstår det, men jeg oversætter det, som det er sagt. Men det gælder også den anden vej. For eksempel havde jeg meget svært ved at oversætte Jantelov. Det kan ikke oversættes og gives mening. Dette er en kulturel kode, som er volapyk for en iraner. Men de kommer tit fra klient til terapeut. Der kan både være tale om ordsprog og almindelige ord.

Hvilke særlige vanskeligheder oplever du ved at være tolk i psykoterapi i forhold til andre tolkeopgaver?

Når man tolker for en socialrådgiver, så er det ikke så vigtigt, *hvordan* budskabet bliver sagt, men det er vigtigt, *hvad* der bliver sagt. I psykoterapi er det også vigtigt, hvordan det bliver sagt. Det gør det vanskeligere. Derudover skal jeg også i psykoterapien være opmærksom på spittelsesmekanismer. Jeg tolker, men jeg skal hele tiden holde øje med situationen. Fordi det drejer sig om følelser, skal jeg være ekstra opmærksom.

Man har det tit svært, for der bliver også pillet ved ens egne traumer og følelser. Jeg deler på nogen måder skæbne med de fleste af dem, jeg tolker for. De ting, som man helst vil glemme, kommer op. Også de ting, man ikke bryder sig om at høre, skal man sidde og høre.

- Og selv sige!

Jeg tolker for eksempel for to klienter, som var Savak-medlemmer. Der kan jeg ikke lade være med at tænke på, hvor mange de har sendt i torturkammer. Selvom vi taler om revalidering og børnepasning, så sidder jeg der og tænker, om han har sendt nogle af mine venner til tortur. Det gør det svært.

Når jeg siger, at jeg deler skæbne med de klienter jeg tolker for, tænker jeg ikke på noget konkret. Det jeg hører, har ikke så meget med mit personlige liv at gøre, men i psykoterapi får man nogle associationer, så hele din person bliver involveret. Når der for eksempel er en der kommer og fortæller om sin far, så kan jeg ikke lade være med at tænke på, hvordan jeg selv har haft det.

Man bliver involveret, uanset om man vil eller ej.

Ja, men til forskel fra terapeuterne har vi ikke fået undervisning i, hvordan man håndterer det. Men man lærer faktisk meget om sine følelser. Det er en slags indirekte terapi. Mange ting, der var ubevidste, bliver efterhånden bevidste for en, men det er meget svært. Det er den følelsesmæssige side af det, og derudover er der den sproglige side, at man skal ramme meget rigtigt. Der er ingen dispensationer, hvis man ikke kan. Det er meget udfordrende men også meget svært.

Svært fordi ens egne følelser bliver vækket og udfordret uden, at der er mulighed for bearbejdning i situationen?

Ja, det er faktisk sådan, at ens hjerne tænker i to baner, og derfor bliver man så udmattet af at tolke i terapi. Hvis jeg for eksempel tolker for 4-5 familier i træk i en socialforvaltning, bliver jeg ikke så træt som i 2 terapier, og specielt hvis det er nogle tunge sager. Nogle gange prøver man at sætte på "automatpilot", men det er ikke altid det lykkes - det kommer an på problematikken. Men der findes selvfølgelig også lettere sager, det er jo ikke altid decideret psykoterapi, vi laver i OASIS.

Jeg vil helst tolke for kvinder, for jeg vil helst have nogle problematikker, der er lidt fjernt fra mine egne. Jeg er faktisk lidt træt af at tolke for unge mænd på min egen alder.